ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

INGLIZ TILIDA AFFIKSLARNING SO‘Z MA’NOSIGA TA’SIRI VA ISHLATILISHI

Qazaqova Xilola Rustam qizi
Urganch RANCH Texnologiya Universiteti I-bosqich talabasi
Email: hilolaqazaqova7@gmail.com
Tel: +99888606 99 31
Norboyev O’ktam Safarboyevich
Urganch RANCH Texnologiya Universiteti dotsenti., PhD
Email: norboyevuktam1982@gmail.com
Tel: +998939228732

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz tilida affiksatsiya hodisasining nazariy asoslari, prefiks va suffikslarning semantik imkoniyatlari hamda ularning so‘z ma’nosini shakllantirishdagi roli tahlil qilinadi. Tadqiqotda affikslarning yangi leksema yaratish, mavjud ma’noni aniqlashtirish, inkor, takror, ortiqlik, kamlik, yo‘nalish, sifat, holat, jarayon va shaxs nomlarini ifodalashdagi vazifalari ko‘rib chiqiladi. Maqolada ingliz tilidagi affikslarning amaliy qo‘llanilishi hamda ularni o‘qitish jarayonida semantik yondashuv asosida o‘rganishning samaradorligi asoslab beriladi.
Kalit so‘zlar: affiksatsiya, prefiks, suffiks, morfema, derivatsiya, so‘z yasalishi, semantik tahlil, leksik ma’no, ingliz tili.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические основы аффиксации в английском языке, семантические возможности префиксов и суффиксов, а также их роль в формировании значения слова. Особое внимание уделяется функциям аффиксов в создании новых лексем, уточнении значения, выражении отрицания, повторности, степени, направления, качества, состояния, процесса и наименований лица. Обосновывается значимость семантического подхода при изучении английских аффиксов.
Ключевые слова: аффиксация, префикс, суффикс, морфема, деривация, словообразование, семантический анализ, лексическое значение, английский язык.

Abstract. The article examines the theoretical foundations of affixation in English, the semantic potential of prefixes and suffixes, and their role in shaping word meaning. The study focuses on the functions of affixes in forming new lexical units, modifying existing meanings, and expressing negation, repetition, degree, direction, quality, state, process and agentive meanings. The paper also substantiates the importance of a semantic approach to teaching English affixes.
Keywords: affixation, prefix, suffix, morpheme, derivation, word-formation, semantic analysis, lexical meaning, English language.

Kirish

Til tizimida so‘z boyligining boyishi va leksik birliklarning ma’no jihatdan kengayishi turli lingvistik vositalar orqali amalga oshadi. Ingliz tilida bu jarayonning eng mahsuldor usullaridan biri affiksatsiya hisoblanadi. Affiksatsiya so‘z yasalishining markaziy mexanizmi bo‘lib, ildiz yoki asosga qo‘shimcha morfemalar qo‘shish orqali yangi leksik birlik hosil qilish, mavjud so‘zning semantik chegarasini kengaytirish yoki uning grammatik-turkumiy xususiyatini o‘zgartirish imkonini beradi. Mazkur hodisa nafaqat morfologiya, balki leksikologiya, semantika, uslubshunoslik va tarjimashunoslik uchun ham muhim ilmiy ahamiyatga ega.[1]

Ingliz tili analitik tuzilishga ega bo‘lishiga qaramay, unda affiksatsiya juda faol ishlaydi. Masalan, happy so‘ziga un- prefiksi qo‘shilganda unhappy shakli hosil bo‘lib, asosiy sifatga inkor ma’nosi yuklanadi; teach fe’liga -er suffiksi qo‘shilganda teacher ot leksemasi vujudga keladi; modern sifatiga -ize suffiksi qo‘shilganda modernize fe’li shakllanadi. Bunday misollar affikslarning oddiy formal qo‘shimcha emas, balki so‘z ma’nosini qayta tashkil etuvchi semantik omil ekanini ko‘rsatadi.

[1] Bauer L. English Word-Formation. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

Maqolaning dolzarbligi shundaki, ingliz tilini o‘rganish jarayonida affikslarni faqat yodlanadigan qo‘shimchalar sifatida emas, balki so‘z ma’nosini yaratish, o‘zgartirish va aniqlashtirish mexanizmi sifatida tushunish zarur. Ayniqsa, ilmiy, publitsistik, iqtisodiy va texnik matnlarda affiksli birliklar ko‘p uchraydi. Ularning semantik tarkibini anglash matnni to‘g‘ri talqin qilish, yangi so‘zlarni kontekstda taxmin qilish va lug‘at boyligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Tadqiqotning maqsadi ingliz tilida affikslarning so‘z ma’nosiga ta’sirini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilish, prefiks va suffikslarning semantik guruhlarini aniqlash hamda ularning qo‘llanish xususiyatlarini yoritishdan iborat. Ushbu maqsadni amalga oshirish uchun affiksatsiya jarayonining lingvistik mohiyatini ochish, ingliz tilidagi asosiy affiks turlarini tasniflash, prefikslarning ma’no yaratishdagi o‘rnini tahlil qilish, suffikslarning leksik-semantik va turkumiy ta’sirini ko‘rsatish vazifalari belgilandi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Ingliz tilida so‘z yasalishi masalasi L. Bauer, H. Marchand, I. Plag, F. Katamba, R. Lieber, R. Quirk, G. Leech, S. Greenbaum va boshqa olimlar tadqiqotlarida keng o‘rganilgan. Mazkur tadqiqotlarda affiksatsiya derivatsion morfologiyaning asosiy vositasi sifatida talqin qilinadi, affikslarning shakliy tuzilishi, semantik vazifalari, mahsuldorlik darajasi va leksik tizimdagi o‘rni alohida ko‘rsatiladi.[2]

L. Bauer affiksatsiyani so‘z yasalish jarayonlarining eng samarali turlaridan biri sifatida izohlaydi va uning leksik tizimni boyitishdagi rolini ta’kidlaydi. I. Plag esa affikslarning mahsuldorligi, ularning asos bilan birikish qoidalari va semantik chegaralarini tahlil qilish zarurligini ko‘rsatadi.[3] Ushbu yondashuvlar affiksni faqat tashqi qo‘shimcha emas, balki ma’no hosil qiluvchi va ma’noni tartibga soluvchi morfema sifatida ko‘rishga asos yaratadi.

Maqolada morfemik tahlil, struktur-semantik tahlil, komponent tahlil, tasniflash va kontekstual kuzatuv metodlaridan foydalanildi. Morfemik tahlil orqali affiksli so‘zlarning tarkibiy qismlari ajratildi; struktur-semantik tahlil orqali affiksning asos ma’nosiga qanday ta’sir ko‘rsatishi aniqlashtirildi; kontekstual kuzatuv orqali affiksli birliklarning real nutq va matn ichidagi vazifalari baholandi.

Affiksatsiya - asos yoki ildizga prefiks, suffiks, kam hollarda infiks kabi qo‘shimcha morfemalar qo‘shish orqali yangi so‘z yoki yangi grammatik shakl hosil qilish jarayonidir. Ingliz tilida prefiks va suffikslar eng faol affiks turlari hisoblanadi. Prefiks asosdan oldin keladi: un-kind, re-write, dis-agree, over-load. Suffiks esa asosdan keyin keladi: kind-ness, teach-er, agree-ment, hope-less. Bu ikki tur affiksning joylashuvi, semantik vazifasi va grammatik ta’siri jihatidan farqlanadi.

Affiksning asosiy lingvistik mohiyati uning bog‘langan morfema ekanidadir. U mustaqil holda qo‘llanmaydi, biroq asos bilan birikkanda yangi ma’no yoki yangi grammatik xususiyat hosil qiladi. Masalan, -ness mustaqil so‘z emas, ammo dark + -ness birikmasida darkness otini hosil qiladi. Demak, affiks o‘zining semantik potensialini asos bilan bog‘lanish orqali namoyon etadi. Morfologiyada bunday birliklar derivatsion va fleksion affikslarga bo‘linadi. Derivatsion affikslar yangi leksema yaratadi: develop - development; beauty - beautiful. Fleksion affikslar esa so‘zning grammatik shaklini o‘zgartiradi: book - books, work - worked.[4]

Ingliz tilidagi affiksatsiya tizimi tildagi nominativ ehtiyojlar bilan bevosita bog‘liq. Jamiyat, fan, texnologiya va madaniyat rivojlangani sari yangi predmet, holat va jarayonlarni nomlash zarurati tug‘iladi. Ko‘plab yangi so‘zlar aynan affiksatsiya orqali hosil qilinadi: digitalize, globalization, reusable, misinformation, eco-friendly kabi birliklar zamonaviy ingliz tilida faol qo‘llanadi. Bu holat affiksatsiyaning dinamik va ijtimoiy jihatdan sezgir hodisa ekanini tasdiqlaydi.

Ingliz tilida affikslar joylashuviga ko‘ra prefiks va suffikslarga, vazifasiga ko‘ra derivatsion va fleksion affikslarga, semantik ta’siriga ko‘ra inkor, takror, ortiqlik, kamlik, yo‘nalish, holat, shaxs, sifat, jarayon, natija kabi guruhlarga ajratiladi. Ingliz tilida prefikslar ko‘pincha so‘z turkumini o‘zgartirmaydi, balki asosiy ma’noga qo‘shimcha semantik belgi yuklaydi. Masalan, possible - impossible juftligida sifat

[2] Marchand H. The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation. München: C.H. Beck, 1969; Plag I. Word-Formation in English. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
[3] Plag I. Word-Formation in English. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
[4] Haspelmath M., Sims A. D. Understanding Morphology. London: Hodder Education, 2010.

turkumi saqlanadi, faqat inkor ma’nosi paydo bo‘ladi. Write - rewrite juftligida ham fe’l turkumi saqlanadi, lekin harakatning takrorlanishi ifodalanadi.[5]

Suffikslar esa ko‘pincha so‘z turkumini o‘zgartirish xususiyatiga ega. Create fe’liga -ion qo‘shilib creation oti hosil bo‘ladi; active sifatiga -ity qo‘shilib activity oti hosil qilinadi; nation otiga -al qo‘shilib national sifati vujudga keladi. Shu sababli suffikslar ingliz tilidagi derivatsion tizimning grammatik-turkumiy jihatdan eng faol vositalaridan biridir.

Affikslarning semantik qiymati ularning o‘z-o‘zidan emas, balki asos ma’nosi bilan birikish jarayonida yuzaga chiqadi. Masalan, un- prefiksi happy, fair, clear kabi sifatlar bilan qo‘llanganda inkor ma’nosini beradi: unhappy, unfair, unclear. Biroq barcha sifatlar bilan birikavermaydi; *ungood shakli umumiy me’yoriy tilda odatiy emas. Bu affikslarning mahsuldorligi ma’lum semantik va leksik cheklovlarga ega ekanini ko‘rsatadi.

Affikslarning semantik vazifasi asosan uch yo‘nalishda namoyon bo‘ladi. Birinchidan, affiks asosiy ma’noga qo‘shimcha komponent kiritadi. Masalan, re-read so‘zida re- prefiksi “qayta” semasini qo‘shadi; overestimate birlikida over- “me’yordan ortiq” ma’nosini bildiradi. Ikkinchidan, affiks asos ma’nosini qarama-qarshi yo‘nalishga o‘zgartiradi: agree - disagree, legal - illegal, moral - immoral. Uchinchidan, affiks so‘zning turkumini o‘zgartirib, uning sintaktik vazifasini yangilaydi: decide - decision, careful - carefully, modern - modernize.

Affikslar yordamida hosil bo‘lgan so‘zlarda ma’no faqat mexanik qo‘shilish natijasi emas. Ko‘pincha affiks va asos o‘rtasida semantik uyg‘unlik bo‘lishi kerak. Masalan, -less suffiksi hope, care, power kabi otlarga qo‘shilib “yo‘qlik” ma’nosini beradi: hopeless, careless, powerless. Ammo bu model ham cheksiz emas; har qanday ot bilan -less birikishi tabiiy va me’yoriy bo‘lavermaydi. Demak, affiksatsiyada morfologik shakl va leksik-semantik moslik birgalikda ishlaydi.

Affikslarning yana bir muhim vazifasi matndagi uslubiy va ekspressiv ma’noni kuchaytirishdir. Masalan, overworked, underpaid, mismanaged kabi birliklar ijtimoiy yoki publitsistik matnlarda muayyan baholovchi munosabatni bildiradi. Anti-war, pro-democracy, non-violent kabi prefiksli birliklar esa siyosiy-ijtimoiy diskursda tushunchalarning pozitsiyasini aniq ifodalashga xizmat qiladi. Shuning uchun affikslar leksik ma’no bilan birga pragmatik va uslubiy ma’no ham hosil qilishi mumkin.

Prefikslar ingliz tilida asosdan oldin keladigan va so‘z ma’nosiga ma’lum semantik komponent qo‘shadigan affikslardir. Ular odatda so‘z turkumini o‘zgartirmaydi, biroq asosning ma’no yo‘nalishini sezilarli darajada o‘zgartiradi. Prefikslarning asosiy semantik guruhlariga inkor va qarama-qarshilik, takror, ortiqlik, kamlik, noto‘g‘rilik, yo‘nalish, vaqt va munosabat ma’nolarini bildiruvchi guruhlar kiradi.

Inkor ma’nosini bildiruvchi prefikslarga un-, in-, im-, il-, ir-, non-, dis- kabi birliklar kiradi. Ularning tanlanishi ko‘pincha fonetik, morfologik va tarixiy omillarga bog‘liq. Masalan, impossible, illegal, irregular shakllarida in- prefiksining assimilatsiyalashgan variantlari ishlatiladi. Unhappy va unfair birliklarida esa un- prefiksi sifat asosiga qo‘shilib, antonimik ma’no hosil qiladi. Non-smoker, non-verbal, non-fiction kabi birliklarda non- prefiksi neytral inkor yoki tegishlilikning yo‘qligini bildiradi.[6]

Takror yoki qayta bajarilish ma’nosini re- prefiksi ifodalaydi: rewrite, reread, reorganize, rebuild. Bu prefiks harakatning avval amalga oshirilganini va yana bajarilishini bildiradi. Ortiqlik va me’yordan oshish ma’nosini over- prefiksi beradi: overwork, overuse, overestimate. Kamlik yoki yetarli emaslik ma’nosini under- prefiksi ifodalaydi: underestimate, underdeveloped, underpaid. Noto‘g‘ri bajarilish ma’nosi mis- prefiksi orqali hosil qilinadi: misunderstand, misread, misinterpret.

1-jadval. Ingliz tilidagi ayrim prefikslarning semantik vazifalari

Prefiks	Asosiy ma’nosi	Misollar	Semantik ta’siri
un-	inkor, qarama-qarshilik	unhappy, unfair	asos ma’nosini antonimik yo‘nalishga buradi

[5] Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language. London: Longman, 1985.

[6] Huddleston R., Pullum G. K. The Cambridge Grammar of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Prefiks	Asosiy ma’nosi	Misollar	Semantik ta’siri
re-	takror, qayta bajarish	rewrite, rebuild	harakatning qayta bajarilishini bildiradi
mis-	noto‘g‘ri bajarish	misread, misunderstand	harakatning xato talqinini ifodalaydi
over-	ortiqlik, me’yordan oshish	overwork, overuse	miqdor yoki darajaning ortiq ekanini bildiradi
under-	kamlik, yetarli emaslik	underpaid, underestimate	daraja yoki bahoning pastligini ko‘rsatadi
anti-	qarshilik, muxoliflik	anti-war, antibiotic	tushunchaga zid pozitsiyani ifodalaydi

Prefiksning asos ma’nosiga ta’siri ko‘pincha semantik komponentlarni qo‘shish yoki o‘zgartirish orqali amalga oshadi. Masalan, understand fe’li “tushunmoq” ma’nosini bildirsa, misunderstand “noto‘g‘ri tushunmoq” ma’nosini oladi. Bu yerda mis- prefiksi harakatning o‘zi mavjudligini inkor etmaydi, balki uning natijasi noto‘g‘ri ekanini ko‘rsatadi. Demak, prefiks asosiy harakatni saqlagan holda baholovchi yoki aniqlashtiruvchi sema qo‘shadi.

Dis- prefiksi ba’zan inkor, ba’zan esa qarama-qarshi harakat ma’nosini ifodalaydi. Agree - disagree juftligida u fikrga qo‘shilmaslikni bildiradi; connect - disconnect juftligida esa bog‘lanishni uzish harakati ifodalanadi. Bu holat bir prefiksning turli asoslar bilan birikkanda turlicha semantik natija berishi mumkinligini ko‘rsatadi. Shuning uchun prefiksni faqat bitta lug‘aviy ma’noga tenglashtirish ilmiy jihatdan yetarli emas; uni asosning semantik tuzilishi bilan bog‘liq holda tahlil qilish zarur.

Pre-, post-, ex-, inter-, trans- kabi prefikslar vaqt, munosabat va yo‘nalish ma’nolarini yaratishda muhimdir. Pre-war “urushdan oldingi”, post-war “urushdan keyingi”, ex-president “sobiq prezident”, international “xalqaro”, transatlantic “Atlantika okeani orqali yoki ikki tomonini qamrab olgan” ma’nolarini bildiradi. Bunday birliklar ilmiy va rasmiy uslubda keng qo‘llanadi, chunki ular murakkab munosabatlarni ixcham va aniq ifodalash imkonini beradi.

Prefikslar kundalik nutq, ilmiy matn, ommaviy axborot vositalari, siyosiy diskurs va terminologiyada faol ishlatiladi. Masalan, global ijtimoiy jarayonlarni ifodalashda anti-globalization, post-pandemic, interregional, transnational kabi birliklar ko‘p uchraydi. Ta’lim jarayonida esa prefikslarni ma’nosiga ko‘ra guruhlab o‘rgatish talabalar lug‘at boyligini oshiradi va noma’lum so‘zlarni mustaqil tahlil qilish ko‘nikmasini shakllantiradi.

Prefikslarning amaliy ahamiyati shundaki, ular matnni tushunishda kontekstual taxmin qilish strategiyasini kuchaytiradi. Masalan, o‘quvchi “underdeveloped countries” birikmasidagi under- prefiksini bilsa, butun birlikning “yetarli darajada rivojlanmagan mamlakatlar” ma’nosini tezroq anglaydi. Xuddi shuningdek, “reconstruction” so‘zida re- komponenti “qayta tiklash” ma’nosiga ishora qiladi. Bunday semantik tahlil ingliz tilini o‘qitishda so‘zlarni alohida yodlashdan ko‘ra samaraliroqdir.[7]

Suffikslar ingliz tilida asosdan keyin keladi va ko‘pincha yangi so‘z turkumini hosil qiladi. Sifat yasovchi suffikslarga -ful, -less, -ous, -al, -ic, -ive, -able/-ible kabi birliklar kiradi. Masalan, beauty - beautiful, hope - hopeless, danger - dangerous, nation - national, economy - economic, act - active, read - readable. Bu suffikslar asosga sifatlik belgisini yuklaydi va predmet, shaxs yoki hodisaning xususiyatini ifodalashga xizmat qiladi.[8]

Fe’l yasovchi suffikslarga -ize/-ise, -ify, -en, -ate kabi birliklar kiradi: modernize, classify, strengthen, activate. Bu suffikslar asosan jarayon, holatga keltirish, sabab bo‘lish yoki ma’lum xususiyatni yuzaga chiqarish ma’nolarini bildiradi. Masalan, modernize “zamonaviylashtirmoq”, simplify “soddalashtirmoq”, widen “kengaytirmoq” ma’nolarini beradi. Demak, fe’l yasovchi suffikslar dinamik jarayon semantikasini shakllantiradi.

Suffikslarning struktur-semantik xususiyati shundan iboratki, ular asosning turkumiy xususiyatiga ham ta’sir ko‘rsatadi. Beauty oti beautiful sifatiga, modern sifati modernize fe’liga, govern fe’li government otiga aylanadi. Bu o‘zgarishlar sintaktik imkoniyatlarni ham kengaytiradi: beautiful flower

[7] Nation I. S. P. Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
[8] Katamba F. English Words: Structure, History, Usage. London/New York: Routledge, 2005.

birikmasida beautiful aniqlovchi vazifasini bajaradi; government policy birikmasida government ot komponenti sifatlovchi vazifada keladi. Shunday qilib, suffiks nafaqat leksik ma'noni, balki so'zning gapdagi funksional o'rnini ham o'zgartiradi.

Suffikslar ingliz tilida ot, sifat, fe'l va ravish yasashda juda faol. Ot yasovchi suffikslar orasida -er/-or, -ment, -ness, -ity, -tion/-sion, -ship, -hood, -ism kabi birliklar keng tarqalgan. Teach - teacher, act - actor, develop - development, kind - kindness, active - activity, create - creation, friend - friendship, child - childhood, modern - modernism kabi misollar suffikslarning shaxs, jarayon, holat, sifat, davr yoki g'oyaviy yo'nalish ma'nolarini hosil qilishini ko'rsatadi.

Ravish yasovchi -ly suffiksi sifat asosiga qo'shilib harakatning bajarilish tarzini bildiradi: careful - carefully, quick - quickly, serious - seriously. Bu yerda suffiks asos ma'nosini yo'q qilmaydi, balki uni harakat belgisiga aylantiradi. Natijada so'z gapda hol vazifasini bajarishi mumkin. Masalan, He answered carefully gapida carefully javob berish usulini ko'rsatadi.

Suffikslar ma'no va turkumga bir vaqtning o'zida ta'sir qilgani uchun ular derivatsion morfologiyaning eng murakkab qatlamlaridan biri hisoblanadi. -er suffiksi ayrim hollarda shaxsni bildiradi: teacher, writer, worker; ba'zan asbob yoki predmetni bildiradi: opener, mixer, printer. Bu holat suffiksning semantik qiymati asosning ma'nosi va kontekst bilan belgilanadi degan xulosaga olib keladi.[9]

2-jadval. Suffikslarning turkumiy va semantik ta'siri

Suffiks	Hosil qiladigan turkum	Misollar	Semantik vazifasi
-ness	ot	kindness, darkness	holat yoki sifatning predmetlashuvi
-ment	ot	development, agreement	jarayon yoki natija
-er/-or	ot	teacher, actor	shaxs, bajaruvchi yoki asbob
-ful	sifat	useful, hopeful	mavjudlik, to'liqlik
-less	sifat	hopeless, careless	yo'qlik, yetishmaslik
-ize	fe'l	modernize, organize	holatga keltirish, jarayon
-ly	ravish	slowly, carefully	harakatning bajarilish tarzi

Suffikslarni amaliy o'rganish ingliz tilida so'z boyligini tizimli kengaytirishga yordam beradi. O'quvchi develop, development, developmental, developer, developing kabi so'zlarni alohida-alohida yodlamasdan, ularning umumiy ildizi va qo'shimcha morfemalarini tahlil qilsa, ma'no munosabatlarini tezroq anglaydi. Bu yondashuv ayniqsa akademik ingliz tilida muhim, chunki ilmiy matnlarda nominalizatsiya va sifat yasovchi affikslar juda ko'p uchraydi.

Suffikslar tarjima jarayonida ham e'tibor talab qiladi. Masalan, English - Englishness birliklari o'zbek tiliga har doim bir xil shaklda tarjima qilinmaydi. English "inglizcha" yoki "ingliz tili" ma'nosini bildirishi mumkin, Englishness esa "inglizlarga xoslik", "inglizcha ruh" kabi izohli tarjimani talab qiladi. Xuddi shuningdek, hopeless so'zi kontekstga qarab "umidsiz", "chorasiz", "natijasiz" kabi turlicha berilishi mumkin. Demak, suffiks semantikasi tarjimada formal ekvivalentdan ko'ra funksional ma'noni hisobga olishni talab qiladi.

Ta'lim jarayonida suffikslarni semantik guruhlar asosida o'rgatish foydali. Masalan, -ness, -ity, -ment, -tion ot yasovchi suffikslar sifatida; -ful, -less, -able, -ive sifat yasovchi suffikslar sifatida; -ize, -ify, -en fe'l yasovchi suffikslar sifatida guruhlanishi mumkin. Bunday tasnif talabalarga nafaqat yangi so'zlarni tushunish, balki o'z nutqida to'g'ri so'z yasash ko'nikmasini ham beradi.

Munozara

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, prefiks va suffikslar ingliz tilida bir xil darajada muhim bo'lsa-da, ularning vazifalari o'zaro farqlanadi. Prefikslar asosan asos ma'nosiga qo'shimcha semantik belgi kiritadi: inkor, takror, ortiqlik, kamlik, qarshilik, oldinlik yoki keyinlik. Suffikslar esa ko'pincha yangi so'z turkumini hosil qilib, leksemaning sintaktik va semantik imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu

[9] Lieber R. Introducing Morphology. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.

nuqtai nazardan, prefikslar ko‘proq modifikatsion, suffikslar esa ko‘proq derivatsion-turkumiy xarakterga ega.

Affikslarning mahsuldorligi ham bir xil emas. Ayrim affikslar juda faol va yangi so‘zlar yaratishda hozir ham ishlatiladi: re-, un-, non-, over-, -ness, -er, -ize, -able. Ayrim affikslar esa cheklangan yoki tarixiy qatlamga xos bo‘lishi mumkin. Masalan, -th suffiksi width, depth, warmth kabi so‘zlarda uchrasada, zamonaviy ingliz tilida yangi so‘z yasashda unchalik faol emas. Shuning uchun affikslarni o‘rganishda ularning ma’nosi bilan birga mahsuldorlik darajasi ham hisobga olinishi lozim.[10]

Maqolada ko‘rilgan misollar affiksatsiya jarayonining mexanik qo‘shilish emas, balki semantik tanlov va tizimli moslashuv jarayoni ekanini ko‘rsatadi. Affiks asos ma’nosiga qo‘shilganda yangi so‘zning ma’nosi ba’zan oldindan taxmin qilinadi, ba’zan esa kontekst va lug‘aviy an’ana orqali aniqlanadi. Masalan, readable “o‘qilishi mumkin bo‘lgan” ma’nosini aniq bersa, valuable “qimmatli” ma’nosiga ega bo‘lib, oddiy “baholanishi mumkin” ma’nosidan kengroq semantik qiymat kasb etgan. Bu holat affiksli so‘zlarda leksiklashuv jarayoni ham muhim ekanini ko‘rsatadi.

Xulosa

Ingliz tilida affikslar so‘z ma’nosini shakllantirish, o‘zgartirish, aniqlashtirish va kengaytirishda muhim lingvistik vosita hisoblanadi. Affiksatsiya orqali yangi leksemalar hosil bo‘ladi, mavjud so‘zlarning semantik imkoniyatlari kengayadi, ularning grammatik-turkumiy xususiyatlari o‘zgaradi. Prefikslar asosan asos ma’nosiga inkor, takror, ortiqlik, kamlik, qarshilik, vaqt va munosabat semalarini qo‘shadi. Suffikslar esa ot, sifat, fe’l va ravish yasash orqali so‘zning leksik va sintaktik imkoniyatlarini kengaytiradi.

Tahlil natijalari affikslarni o‘rganishda shakl, ma’no, turkum va kontekst birligiga asoslanish zarurligini ko‘rsatdi. Affiksni alohida qo‘shimcha sifatida emas, balki asos bilan semantik munosabatga kirishuvchi morfema sifatida talqin qilish ilmiy jihatdan to‘g‘riroqdir. Ingliz tilini o‘qitishda affikslarni semantik guruhlar asosida o‘rgatish talabalarning lug‘at boyligini oshiradi, noma’lum so‘zlarni tahlil qilish ko‘nikmasini rivojlantiradi va matnni chuqur tushunishga yordam beradi.

Kelgusida ingliz tilidagi affikslarning funksional-uslubiy xususiyatlarini turli diskurslar - ilmiy, iqtisodiy, siyosiy va badiiy matnlar misolida chuqurroq o‘rganish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, ingliz va o‘zbek tillarida affiksatsiya usullarini qiyosiy tahlil qilish tarjima va kontrastiv lingvistika uchun muhim natijalar berishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bauer L. English Word-Formation. - Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
2. Plag I. Word-Formation in English. - Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
3. Marchand H. The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation. - München: C.H. Beck, 1969.
4. Katamba F. English Words: Structure, History, Usage. - London/New York: Routledge, 2005.
5. Lieber R. Introducing Morphology. - Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
6. Haspelmath M., Sims A. D. Understanding Morphology. - London: Hodder Education, 2010.
7. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language. - London: Longman, 1985.
8. Huddleston R., Pullum G. K. The Cambridge Grammar of the English Language. - Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
9. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. - Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
10. Nation I. S. P. Learning Vocabulary in Another Language. - Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

[10] Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.